

הרב יעקב פישר; יוסי בן-גל
(ראש הישיבה) (מנהל התיכון)

על תלמוד ועל מעש בישיבה התיכונית "נוה שמואל" – אפרת

הקדמה

קידומו של לימוד הגמרא בקרב בני הנוער הינו נושא רב שנים. מאמרים רבים כבר נכתבו בעניינו, ואלמלא בקשת המפמ"ר לתורה שבע"פ, הרב שמעון לוי, לא היינו מרהיבים עוז לכתוב עוד, על גבי כל שכבר נדון, בנושא אהבת התורה ולימוד הגמרא בישיבה התיכונית. עתה משכותבים אנו, בנסיון לשתף חברים בנסיונו שלנו בישיבת "נוה שמואל" שבאפרת, נכון להקדים מספר דברי רקע.

הנחת היסוד היא שעניין לנו בתלמידים אינטליגנטיים - "בבני דעה הכתוב מדבר", בעלי רגש ובעלי רגישות לתוכן. הללו לעולם יתורו, אף יימשכו, למעניין, למעורר אתגר אינטלקטואלי ורגשי, לרלוונטי לעולמם - שמדבר אליהם ואשר הם יכולים "להתחבר אליו" גם ברובד האמוני.

כיום רק מעטים מבני הישיבה התיכונית נמשכים ללימוד הגמרא. מיעוטם בעלי רצון בסיסי ומוטיבציה ללימוד זה, אלא שנעדרי כלים הם להגשמת יעדס. רובם - אינם אוהבים לימוד הגמרא, ולחלק בלתי מבוטל מהם אף יחס של ריחוק קשה ומכאיב כלפיו.

ננסה לסקור, להלן, את הקשיים הידועים בלימוד ובהוראת הגמרא, להציע דרכים וכיוונים לפתרון, ולתאר יוזמות בהן נקטנו בישיבתנו בכיוונים אלו. מתוך הבנה שלימוד הגמרא מהווה חלק ממערכת מקפת ועמוקה של אהבת תורה ושל חיי תורה, נוסיף גם מניסיונו במפעל 'תורת חיים'. כנספח נצרף מספר גרפים המתארים ומשקפים תוצאות סקר שנערך בקרב בוגרי הישיבה דאשתקד, ואשר דומה כי ניתן לשאוב ממנו קורת רוח ועידוד להמשך התלמוד והמעש.

* הרב דוד ביגמן, הרב יהודה ברנדס, ד"ר מנחם כ"ץ, הרב שמעון לוי, הרב ד"ר אהרון ליכשנשטיין, הרב שלמה ריסקין, ד"ר עזרא שבת, הרב שג"ר ואחרים.

הקשיים בהוראת תלמוד

א. חומר הלימוד איננו מושך את התלמיד. אין בו די רלוונטיות לעולמו, וזאת בתקופה שבה מושם דגש על הרלוונטי והעכשווי, ובשעה שבתחומי ידע אחרים נעשה מאמץ רב להשגת יעד זה.

ב. הטרוגניות מופלגת במסגרות לימוד הגמרא. באותה כיתה, עם אותו ר"מ ועם חומר לימוד זהה, במהלך שעות רבות וארוכות כל כך יושבים תלמידים כל כך שונים: שונים ברמתם וביכולתם הלימודית, שונים במוטיבציה שלהם, בכלים העומדים לרשותם, ברקע שממנו צמחו וביעדים שאליהם הם חותרים. מה יעשה הברן ולא יחטא בשעמום, בזלזול או בייאוש? מה יעשה הר"מ ולא תיפול רוחו מניסיון להאהיב על כל התלמידים את הלימוד, ולהביאם להתמודדות עם יעדי הידע והערכיות האמונית שבלימוד?

ג. חוסר הזדהות – ואולי אף חוסר אמון – בחז"ל ובאופן תלמודם. לצערנו, זו עובדה קיימת וכואבת. ברם, לא מרבים להתמודד עמה, אלא להדחיקה. הנערים מדמים, כי שאלות הגמרא משוללות הגיון, תשובותיה דחוקות ותירוציה מאולצים וסרי טעם ושמחה. הם נאלצים להבין ולדקלם אוקימתות מוזרות, "חסורי מחסרא" למיניהם, ואף לימודים מפסוקים הנראים, לכאורה, רחוקים ולעתים אף מנוגדים לפשט הכתובים. תחומי עיסוקם של חז"ל, דפוס חשיבתם, שפתם הזרה, וממילא כל עולמם, נתפסים בעיני הצעירים כארכאיים שאבד עליהם הכלת. לימוד הגמרא נהפך, אפוא, לעיסוק בעבר ולא בהווה, קרוב יותר ללימודי ההיסטוריה או אפילו ללימודי הארכיאולוגיה; שאם אך יחפצו – ימצאו אותם עשירים, מקצועיים ומרתקים יותר, ברעותם בשדות אחרים וזרים.

ד. חוסר אתגר וחוסר סיפוק. גם תלמיד מצטיין, שאפשר לו שיתמודד עם 5 יח"ל במקצועות המדעיים, ושעומד בכבוד בהגשת נושא שנתי רב עומק והיקף בתחום ההומאני, איננו נדרש להרבה בלימוד הגמרא. בשיטה הנוהגת היום ברוב הישיבות התיכוניות, אין מספיקים ללימוד יותר מדפים ספורים במהלך שנת הלימודים; דפים, המהווים רק חלק קטן ולא מייצג מן המסכת כולה. עדרים – עדרים מתפזרות להן סוגיות בעולם התלמיד, ואינן מתקבצות לכלל שיטה, או אף לכלל יצירה שלמה ומרשימה. גם במהלך שנות לימודיו כולן, לא יקיף התלמיד, בדרך כלל, מסכתות שלמות מחד גיסא, ומאידך גיסא גם לא יעמיק באורח מאתגר ומספק, אינטלקטואלית ונפשית, אל חקר מצולות הסוגיא האחת.

ה. **לחץ לימוד חיצוני.** בהעדר אתגר וסיפוק רוחני, משתלב לימוד הגמרא במערכת המקצועות כולם, ומכניס את התלמיד לסדר הרגיל והמשמים של מבחנים, ציונים וכדומה. גם אלה שחשקת לימוד עוד בוערת בקרבם, עלולים לאבדה ביבושת המערכת הפורמאלית, ואלה שלימוד הגמרא מעולם לא דיבר אל לבם, יתרחקו עוד יותר. מכל מקום, הם לא יחשו עוד אתגר, אהבה וחשק ללימוד זה, ונמצאת כוהנת כפונדקית.

הכיוונים לפתרון

א. **חומר הלימוד.** בשנות הלימוד בישיבה התיכונית יש להתמקד במסכתות מוגדרות, ואף לברור מתוכן סוגיות נבחרות, העשויות לעורר בתלמיד עניין וגירוי חיוני. יש המציעים מסכתות וסוגיות מסדר מועד, למשל, מתוך הנחה שמרובים במסגרתו תחומי עניין בעלי זיקה חיה, מעשית וקיומית לחיי היום-יום של התלמיד. בדרך זו, יש לקוות, יחוש הנער כי הגמרא רלוונטית לחייו, ואף ייקל עליו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ולאסוקי הלכתא לעולם של עשייה במציאות חייו שלו. שיתוף פעולה פורה ואמיתי בין מחנכים ותיקים ומנוסים בתחום זה – ברמות השונות – עשוי להביא להקמת צוות מיומן, שימליץ על סוגיות מתאימות, לרמות שונות ולגילאים שונים.

הליכה בכיוון זה תצריך עמידה על המשמר, כדי להימנע מפגיעה חינוכית אפשרית באחידות קדושתה של תורה, על פניה ועל גווניה השונים. שומה יהא על המחנך להסביר, שאין אנו לומדים רק את המעניין ואת הרלוונטי, בבחינת "דין הניין לי ודין לא הניין לי", וכי שאיפתנו היא להיקף הש"ס כולו. דווקא ההתמקדות בסוגיות נבחרות, תצריך זהירות מפני נטייה לאקטואליה פופוליסטית זולה, ומפני נהירה אחר הרלוונטי גם על חשבון האוטנטי.

ב. **הטרוגניות.** יש לשאוף לכך, שחלוקת התלמידים לקבוצות לימוד לא תהיה עוד לפי גילאים דווקא, כי אם על פי מפתח רקע לימודי, רמה ויכולת, וכן בהתחשב בנטיית לבם – לימוד בעיון או לשם בקיאות בלבד, הלכה או אגדה ומדרש וכיוצא באלה.

יש להנהיג את שיטת ה"הקבצות", בדומה לנוהג במקצועות הכלליים החשובים, ולפי הכלל ש"אין אדם לומד אלא ממקום שלבו חפץ". היעד שיעמוד לנגד עינינו הוא קידום אישי וטיפוח אינדיווידואלי של כל תלמיד, לפי מה שהוא. הדבר עשוי לעורר אתגר בקרב התלמידים ולהגביר שאיפת ההצטיינות בלימוד, במגמה להעפיל לקבוצת לימוד גבוהה יותר, או על מנת לשמור על מקומו בקבוצה הגבוהה. הסיווג לקבוצות השונות ייעשה בהתאם לרצונו של

התלמיד, ובפיקוח וייעוץ ועדת רמ"ים שתמונה לצורך זה. המעבר מקבוצה לקבוצה יתאפשר גם הוא על פי רצון התלמיד ובאישור הועדה, בשלושה פרקים קבועים במהלך שנת הלימודים.

יש לציין, שמעבר לשיטה זו הינו מהפכני למדי ברוב מוסדותינו, והוא מצריך עוד חשיבה ועיבוד, והתנסות הדרגתית זהירה ומבוקרת.

אף ששיטה זו מושכת ומבטיחה, ניכרים בה שלושה חסרונות הטעונים התמודדות:

1. **הקשר האישי בין הר"מ לתלמידו**, אכן פינה בעבודה החינוכית, עלול להיפגם. שכן, עד כה פגש הר"מ את תלמידו שעות רבות בכל יום מתוך דיבוק אמיתי של תלמוד תורה; מעתה, תשמש "כיתת האם" רק בסיס יציאה ללימוד במסגרת אחרת. ועוד זאת: יכולת השליטה והבקרה של הר"מ בעולם התלמיד, במסגרת עשייתו הכללית במערכת כולה - לימודי התיכון, הפנימיה וחיי החברה וכדומה - עלולה אף היא להיות מוגבלת בשל הקשר שנחלש.

2. **"כיתת האם"** שבה למד עד כה התלמיד גם גמרא, ושהיוותה עבורו בסיס איתן של השתייכות חברתית ולימודית גם יחד ומקור ל"גאוות יחידה", תאבד מכוחה. מעתה, אפשר שיאבד התלמיד חוף מבטחים חיוני זה, בשלב כה מכריע בהתפתחותו. מעבר לזה, וחמור מזה: תלמיד שסווג לקבוצה בעלת הרמה החלשה יותר עלול לחוש נחות, וסטיגמה זו אפשר שתידבק בו למשך זמן. אף אם אין הדבר מסוכן כל כך במקצועות החול, בלימודי הקודש - קשה הוא ובעייתי במיוחד.

3. **כוח אדם**. נראה, שתכנית זו תצריך תיגבור - עד כדי הכפלה - של צוות הר"מים בשיבה, דבר שיש לו השלכות משמעותיות, כלכליות ואחרות. אמנם ניתן, כמובן, להציע שמירת המסגרת הרגילה, אגב "הקפצת" תלמידים מצטיינים בגמרא - על בסיס פרטני - לכיתה גבוהה יותר. ברם, צעד כזה כרוך בהתמודדות עם שאלות אחרות, חינוכיות וחברתיות.

ג. **הזדהות**. אין "פתרון - פלא" לבעיית חוסר ההזדהות של התלמידים עם עולמם של חכמים. "אמונת חכמים" יש להגביר בלבם ובתודעתם של הנערים. נראה, כי הזדהות התלמידים עם עולם התנאים והאמוראים, עוברת דרך צינור הזדהותם עם הר"מ, העורך להם היכרות יומיומית אינטנסיבית כל כך עם עולם זה, על אנשיו ועל מערכת החשיבה ודפוסי ההגיון המיוחדים להם.

ועוד זאת, גם על הגיון התלמיד ועל עולמו השכלי אין לפסות. יש למצוא כל דרך לקרב מערך המחשבה והלוגיקה התלמודית אל זה של התלמיד. צריך ואפשר להסביר המושגים באופן מבורר, המתיישב על דעתו של הלומד. צוות

המצטיין" מטעם מכון "הלכה ברורה", הפונים במיוחד לבני הישיבות התיכוניות, בקריאה ובהכוונה יפה לכתיבה למדנית הלכתית בסוגיות הש"ס.

5. **חבורה מצטיינת** - ניתן לארגן קבוצה של תלמידים נבחרים מבין כל השכבות בישיבה, כדי שישמעו שיעור קבוע מר"מ מיוחד, ואולי גם בחומר מיוחד, ובוודאי ברמה גבוהה ובסגנון למדני, אגב מתן גירויים ואתגרים כעבודה עצמית.

יש ליצור בחבורה תחושת שייכות לקבוצה יוקרתית. כך עובדים ארגונים שונים – ובראשם יחידות צבא- על טיפוח "גאוות יחידה". אין כל סיבה שנוותר על כלי חשוב זה במלחמתה של תורה. יש כבר ישיבות תיכוניות שבהן נוצרה מסגרת לימודית בגמרא – המיועדת לבעלי הכשרון המיוחד- הקרויה בשם "סיירת גמרא" או בשמות דומים. בעזרת "השם" - מגבירים חיילים ומגדילים תלמידי חכמים.

6. **לחץ לימודי** - כבר דרשו "כי מציון תצא תורה...", ודומה, שלא ניתן לוותר כליל על מסגרת - גם לא בלימוד הגמרא - על שיעורים ועל מבחנים, על משמעת ועל ציונים, על אסיפות הורים וישיבות מורים, על חובות ועל לחצים. ברם לא כל תלמיד צריך לחץ החיצוני במידה שווה. יש שלחץ המסגרת מפיק מתוכם את המירב ואת המיטב, אך יש שהלחץ משתק אותם, ומדכא את חדות הלימוד היוצר ואת שקיקת הדעת. יש, אפוא, לאתר את הבחורים שאינם זקוקים למסגרת הלוחצת, ואת התלמידים שהלחץ הלימודי מפריע להם, ולאפשר להם פריצה ופריחה באמצעות לימוד "לשמה", בשמחה ובטוב לבב.

הלכה ומורין כן

ארבע מסגרות לימוד חדשות פועלות בישיבת "נווה שמואל", במגמה לבטא ולבחון את הרעיונות דלעיל הלכה למעשה.

המסגרת האחת מהווה אתגר לתלמידים המצויינים בגמרא, מכונה בפי התלמידים **"חיזוקית"**, ופועלת כבר מספר שנים בישיבה.

המסגרת השנייה שכינויה **פת"ל** = **פרוייקט תורה לשמה**, נתחדשה רק בשנה"ל הנוכחית, ועושה עתה צעדיה הראשונים.

המסגרת השלישית הינה **"תורת חיים"** - שתי שעות שבועיות לכיתות י"א-י"ד.

מעולה של תלמידי חכמים מתאימים, ישכיל לבאר דרכי לימוד הגמרא, להסביר, להדגים ולהמחיש. ניתן להשתמש בכל אמצעי ההסבר - למן חוברת כתובה ועד לסרטים ואפיקי מחשב מגוונים. החוויה וההיגיון - אפשר שיעכבו, אך אפשר וצריך, שיקרבו!

ד. אתגר. יש לאתגר תלמידים, ולשם כך יש לאתר תלמידים. נטיית לב מחנכי הישיבה התיכונית, בהכירם תלמיד בעל יכולת ובעל כשרון, למהר ולהצמיד לו חבר נזקק, מתוך מגמת חסד ופרגמטיזם גם יחד, לסייע ולקדם את הצריך לכך דווקא. אולם עלינו להכיר בזאת, שגם התלמיד המוכשר והמסוגל צריך לקידום ולטיפוח, ויש לחפש דרכים לעשות זאת. ניתן להציע מספר דרכים:

1. חונך מבוגר – רצוי תלמיד ישיבה גבוהה - ינחה את התלמיד בעל היכולת. הבוגר יעבוד עם חניכו על תחומי דעת ועניין המושכים את לבו. אפשר שהבוגר גם יסייע לחניכו בהכנת סוגיא בעיון ובעומק- כ"חבורה" או כמאמר.

2. תלמידים מצטיינים יזכו לשמוע שיעורים המיועדים בדרך כלל לבוגרים מהם. ניתן להעביר תלמיד מצטיין לכיתה גבוהה יותר לצורך לימוד הגמרא; ניתן גם לאפשר לתלמיד מצטיין לשמוע, באופן קבוע או מזדמן, שיעורים מצליחים ויוקרתיים בישיבה גבוהה סמוכה.

3. תוכניות לימודים מיוחדות נבנות לתלמידים מחוננים ובעלי עניין בכך. תכניות אלה תבאנה בחשבון את יכולת התלמיד, את צרכיו ואת רצונותיו, ותהיינה מקיפות ורב שנתיות. משרד החינוך יתבקש להכיר בתכניות המיוחדות, ולאפשר אף בחינת בגרות ברמה מיוחדת לאלה המסוגלים לכך; בחינה, שתזכה אותם בבנוס גבוה מן המקובל.

4. יצירתיות תורמת לתחושות סיפוק ושמחה, ומונעת תחושות תסכול. יש, אפוא, לשקוד על יצירת אפיקי ביטוי ובניין למדני - יוצר לתלמידים כולם, כל אחד לפי מעלתו וכפי כוחו. יש לעודד תלמידים להכין שיעור (= "חבורה") באופן מונחה היטב. כל תלמיד יקבל נושא המעניין והמאתגר אותו, ואשר תובע ממנו עמל ויגיעה, ולפוס צערא אגרא. השיעור יועבר בפני חברים מקשיבים, שואלים ודורשים, וגם ינותח ויוערך בצוותא בחבורה זו, בהנחיית הר"מ. ישנן ישיבות המוציאות עלון, שבו מרוכזים מאמרים תורניים נבחרים של תלמידי הישיבה. יש לפתח ולטפח כיוון זה בכל הישיבות התיכוניות. העלון יהיה פתוח, עקרונית, לכל. ברם, צוות העריכה ידרוש רמה תוכנית וסגנונית גבוהה, ויאפשר הדפסת מאמרים נבחרים בלבד.

קרנות מלגות למיניהן, המטפחות כתיבה תורנית יוצרת, יבורכו בהעמידן סכומים נאים לעידוד מגמה זו. ויהי רצון שירבו עוד מפעלים כדוגמת "הכותב

המסגרת הרביעית עוברת כבריח התיכון בלימודי הגמרא ונקראת "בחפץ לב".

א. ה"חיזוקית"

למסגרת ה"חיזוקית" זכאים להצטרף מצטיינים ובעלי מוטיבציה גבוהה ללימוד גמרא, מבני שכבות י"א. מטרת המסגרת דומות למבוקש שהוצג לעיל, עם דגש על:

- א. מתן הזדמנות לנער ברוך הכשרונות להביא כוחות לידי ביטוי ומיצוי בתוך חבורה תוססת, אוהדת ומדרבנת ביטוי שכזה (לעומת מסגרת השיעור הרגיל - ההטרוגני - המהווה, לעתים, גורם בולס וממתן, לימודית וחברתית).
- ב. העמדת אתגר משמעותי להתמודדות התלמיד המוכשר בגמרא עם יעדים, שאינם נופלים ברמת תביעתם מאלו המקובלים ברמות הגבוהות ביותר שבשאר תחומי הדעת.
- ג. קריעת צוהר, דרכו יתודע התלמיד, המתאים לכך, לעולם רחב ועמוק הרבה יותר מן המקובל במסגרות הלימוד הרגילות של הישיבה התיכונית. יצירת היכרות לימודית, והעמקת זיקה נפשית ורוחנית של התלמיד אל גדולי ישראל – ראשונים ואחרונים.
- ד. יצירת כר ורקע מעולים להתפתחות אישית – אף מעבר לתחום הלימודי והאינטלקטואלי גרידא. מסגרת הלימוד המיוחדת, אמורה להוות מעין "סיירת" מובחרת, שלצד עבודה על מידות שבנפש ובראשן – הצנע לכת, תפתח בחברים בה תחושה של אחריות כלפי שני תחומים מרכזיים:

מנהיגות – מוכנות להרתם ולהחלץ להובלת תהליכים רוחניים וחברתיים בכיתה, בישיבה ובעם.

מצויינות – שאיפה מתמדת, חזקה ובלתי מתפשרת למיצוי מירב כוחות הנפש והכשרון, לא לבד בתחום לימודי הגמרא או הלימוד בכלל, כי אם בכל תחומי החיים.

כאמור, מסגרת זו מיועדת לתלמידים הנמצאים ראויים ומתאימים לה, מקרב בני כיתות י"א.

לא לו ניתן, מעבר לשיעור בכיתה האם, סדר לימוד ושיעור מיוחד מפי ר"מ בישיבת הסדר, המגיע לשם כך בימים ב"ה.

מעבר לשיעורים ולסדרים, מונחים תלמידי הקבוצה למטלות עצמאיות של לימוד ושל חקר, ומוכשרים לכתיבת עבודות יצירה בלימוד ולהעברת "חבורות" בעצמם.

כהעשרה, גיבוי ומתן צביון רחב וחי לתלמודה של תורת חיים, משתלבים תלמידי הקבוצה בפעולות חווייתיות שונות כדוגמת מפגש עם גדולים לשיחות שו"ת, ביקור בישיבות שונות והשתלמות בקבוצות לימוד במסגרתן, סיור במפעלים ובמוסדות שונים אגב עמידה על התמודדותם עם סוגיות הלכתיות שונות בתחומי שבת, כשרות וכיו"ב, בדיקה השוואתית של דרכי לימוד שונות - אגב התודעות למחקר התלמודי האקדמי - סיורים לימודיים ייחודיים, ועוד.

תנאי קבלה מחמירים, ודרישות גבוהות במהלך הלימוד תורמים לגיבושה של קבוצה שאיננה רבת משתתפים. חשוב לנו - חרף עוז רצוננו להגדיל תורה ולהאדירה - לשמר את אופיה הייחודי והאינטימי של הקבוצה. הדבר עשוי לפעול טוב על פעילותה ועל רמת הישגיה בתחומים השונים.

ב. תוכנית פת"ל (פרוייקט תורה לשמה)

הורתו ולידתו של פרוייקט זה, בתחושה משותפת של צוות מחנכי "נוה שמואל" ושל התלמידים, כי עבור חלק מן התלמידים הבוגרים בישיבה מהווה שנת הלימוד האחרונה, שכבה י"ב, מסגרת מצמצמת ומעכבת יוזמה והתפתחות בתורה.

ברוח זו טענו לא מעט מבני כיתות י"א בקיץ אשתקד, כי הם חשים בשלים ומוכנים כבר ללימוד תורה בעל רמה, ובעיקר אופי, בוגרים יותר. הם אינם חפצים עוד - כך הוסיפו - להסתפק בלימוד "החומר" לצורך בחינות הבגרות בלבד, ובשעות הפורמליות במסגרת כיתת הלימוד הרגילה, על כלליה ופרטיה. הנהלת הישיבה, בעידוד נלהב של הרמ"ם - מחנכי השכבה - נענתה בשמחה לאתגר. בשיתוף ההורים הוחלט, כי לקבוצת הפת"ל יצטרפו רק אלו החפצים בכך, ואשר נמצאו מתאימים על ידי הרמ"ם.

עם תחילת שנה"ל הנוכחית יצא הפרוייקט לדרך, כאשר נוטלים בו חלק למעלה ממחצית בני השכבה. תכנית הלימוד, אשר גובשה בצוותא עם התלמידים, מבוססת על לימוד עצמי רב של כל מקצועות התורה, עם המשך דגש על לימוד הגמרא. ללא בדיקת נוכחות, ללא מבחנים וללא ציונים, שוקדים הנערים על תלמודם בשיעורים ובסדרים, עפ"י תכנית מיוחדת, ברמה ובהיקף שהם מעל ומעבר לנדרש לצורך בחינות הבגרות.

לצורך הפרוייקט עומדים לרשותם, בהנחייה ובהעברת שיעורים, טובי הרבנים והמרצים שגויסו במיוחד לצורך כך, וחצי יום בשבוע עושה כל החבורה בישיבת ההסדר "הר עציון" הסמוכה, בלימוד ובקבלת שיעורים מרמ"ם ומאברכים בישיבה.

טרם הגיעה עת להעריך באופן אחראי את מידת הצלחתה של התוכנית. ללא ספק, אין היא מתאימה לכל מסגרת באותה מידה. גם ב"נווה שמואל" היא הולמת רק כמחצית מבני י"ב, וגם שם מונהגת היא, במלא היקפה, רק עד כאמצע שנה"ל. מכל מקום, על יסוד הנסיון עד הנה, נרשמת הצלחה משמעותית. אופי הלימוד בקבוצה משפיע טוב על המשתתפים בה, ומקרין חיוב רב גם על בני השכבה האחרים ועל בני הישיבה כולה.

ג. תורת חיים

"רחמנא ליבא בעי".

מתוך מגמה לקרב תלמודה של תורה אל לב הנערים, פתחנו לתלמידי כיתות י"א תוכנית בת שתיים שבועיות, המוקדשות ללימודו של נושא מתוך עולם היהדות. כל תלמיד בוחר בשני קורסים בהם יחפץ ליטול חלק במהלך השנה. הנחתנו היא, כי חפץ הלב איננו, אמנם, תנאי מספיק בעבודת ה', אבל הוא תנאי הכרחי!

לתלמידי כיתות י"א חולקה חוברת המכילה רשימת קורסים ותיאוריהם, המהווה תוצר של רצון ומאמץ לשכלל את לימוד התורה על היבטיו השונים. בכוונתנו לאפשר, בתוך מסגרת הזמן הישיבתית, פרק זמן – ולו גם קצר – פעם בשבוע, לימוד של נושא מתוך עולמה של יהדות, נושא שיבחר התלמיד. כל קורס מתפרס על פני מחצית שנה"ל, כך שניתן לבחור בשני נושאים במהלך השנה.

בתוך הנושאים יש הקולעים יותר לשכל ולאינטלקט, ויש הנוגעים יותר לנפש, לרגש ולחוויה. חלק מהנושאים יועברו ע"י לימוד מקורות, וחלקם ע"י פעילות סדנאית, יצירתית או אישית.

בכל מקרה ניסינו לבחור נושאים שיש להם השלכה על חיינו העכשוויים. התלמידים מוזמנים להצטרף להרפתקה רוחנית זו, ואנו מלווים אותם בתפילה להצלחה.

הקורסים המוצעים לתלמידים הינם:

- משנת הראי"ה** - מאמר "הדור" ושאלות אקטואליות
- הדרך אל החופש** - דיון, סדנאות, והתמודדות עצמית
- מסע אל עצמי** - חסידות ויצירה
- רבי נחמן מברסלב** - טיול מודרך בפרדס הקבלה והחסידות
- רפואה והלכה** - התמודדות עם בעיות הלכתיות-מודרניות
- מסע אל החסידות** - עיסוק בחסידות ובתולדותיה
- תפילה ומדיטציה** - התוודעות אל התפילה מהזווית החווייתית שלה
- סדנת כתיבה יוצרת** - איך מביעים עולם שלם של מחשבות במילים?

אמונות ואמונה - חיבור בין יצירה של חול לבין תוכן של קודש
אגדות חז"ל - ניתוחן הספרותי של אגדות חז"ל
לחזות בתנ"ך - סדנאות דרמה - תרגילי דרמה, פיתוח הדמיון
מדרש ואגדה - עיקרי מחשבה, פרשנות ויסודות תורניים ומוסריים
תורה ונפש - קשרים סמויים בין ה"אני" האישי לבין היהדות

ד. בחפץ לב

כאן המקום לציין, כי קיימת בישיבה מגמה של מעורבות בין שכבות הגיל השונות, לא לבד בחיי הפנימיה והחברה, כי אם גם בתחומי הדעת ובמסגרות הלימוד. כך, למשל, לומדים בני י"ב בחברותא עם בני ט' הצעירים לאחר סדר הערב. באופן דומה שותפים הם בלימוד אמונה, במסגרת מיוחדת שנקבעה לשם כך בלילות חמישי.

במגמה להתמודד נכון יותר עם קשיי ההטרוגניות, מפעילים אנו, זו השנה השנייה בישיבתנו, תכנית חלוקה לקבוצות לימוד בגמרא.

מסגרת כיתת האם נשמרת. בכיתת האם נלמד השיעור הראשון בבוקרו של יום. שיעור זה מהווה מפגש קבוע וחיוני של הר"מ עם תלמידיו, ועוסק, בדרך כלל, בלימוד הגמרא ברמה הבקיאותית. לקראת שיעור זה מכין סדר הלימוד בערב שקדם לו.

השיעור השני בגמרא, שניתן לאחר סדר לימוד נוסף המכין לקראתו, עוסק ברמת העיון, ובמהלכו מפוצלת מסגרת כיתת האם לקבוצות הומוגניות למדי.

אנו משתדלים לסווג את התלמידים ולהפנותם לאפיקי הלימוד השונים, בכיתות השונות, לא לפי רמות לימוד, כשרון ויכולת לבד, אלא לפי נטיותיהם לגישות לימוד שונות- לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אגדה ורעיון, דגש על ראשונים, ניתוח פשטה של סוגיא, עמידה על צורות ועל מבנים בסוגיות שונות והשוואתם, עולמם של בעלי התוספות וכיו"ב. השיעורים כולם מועברים על ידי צוות הרמ"ים הקבוע, ללא צורך בתוספת כוח אדם.

חלוקת התלמידים לקבוצות השונות מתבצעת על פי המלצת הרמ"ים, אגב התחשבות בנטיית ליבו של התלמיד. תלמיד המבקש לשנות מקומו לקבוצה אחרת, רשאי לעשות זאת לאחר תקופת בחינה וניסיון, ובתיאום עם הר"מ. על יסוד הניסיון, שאנו עדיין בעיצומו, ניתן כבר לקבוע כי חלק מן היעדים בכיוון פתרון הבעיות אכן הושגו. התלמידים מתעניינים יותר, חשים שותפות בלימוד ואף זיקה אישית וחפץ לב עמוקים יותר.

יש לציין, כי לצד ההצלחה ומעבר לדווחי התלמידים על שביעות רצון גבוהה יותר מבעבר, לא נעלם מעינו הצורך, שאולי נפגם משהו, בקשר האישי החינוכי

של התלמיד – לאורך זמן ובאינטנסיביות – עם הר"מ. אמנם השכלנו לשמר את מסגרת כיתת האם, אלא שצמצמנו את מפגשו הלימודי הפרונטלי של התלמיד עם הר"מ שלו, לשעה אחת בלבד.

עלינו להיות מודעים למגבלה זו. דומה, כי תשומת לב ומתן דגש רב יותר על אפיקי קשר אחרים של הר"מ עם תלמידו - בזמן הסדרים למשל - עשויה לסייע לכך שייצא, אכן, הפסדנו בשכרנו.

נחפשה ונחקורה

לצד הצורך בקביעות ובעקביות בהוראת הגמרא ובשיטותיה, (כמו גם בחינוך בכלל), אין לחדול מחיפוש מתמיד אחר שכלול שיטות ושיפור גישות ומסגרות ללימוד זה.

צוות מצומצם של רמ"ם בישיבת "נווה שמואל" שוקד באופן מתמיד על בקרה ועל ניסוי תוכניות וגישות לימוד חדשות. כל צוות הרמ"ם שותף להשתלמות פנימית, מדי פעם.

במהלך כל שנה"ל תשנ"ט הושקע מאמץ מיוחד בתחום זה. כל צוות הרמ"ם השתתף בהשתלמות, שכללה דיונים ובירורים פנימיים, ואשר במהלכה הועלו סוגיות מגוונות בכעשרה מפגשים, והוזמנו גם מומחים שונים בתחום זה*, שהרצו גישותיהם בפני המשתתפים.

כל אוירת תלמוד תורה עשויה וחיבת להשתנות ולהתייקר. אי אפשר כבר להתייחס לגמרא כאל עוד "מקצוע". על התלמיד לחוש שהגמרא היא תורת חיים, שאיננה עוד לימוד לשם מבחן גרידא, אלא מפגש מרתק וחוויתי עם תשובות למצוקות ולתהיות אמת שבנפשו. על מערכת לימודי הקודש בכלל, והגמרא בפרט, להיות בעלת אופי ובעלת צביון שונה ומורם מאלה המאפיינים ברגיל, את לימודי החול. לא עוד אינפורמציה ו"חומר", כי אם עולם ערכי שלם ומלא, המאפשר דיון פתוח, הצגת שאלות, והבעת משאלות ורגשות מצד התלמידים.

נספח

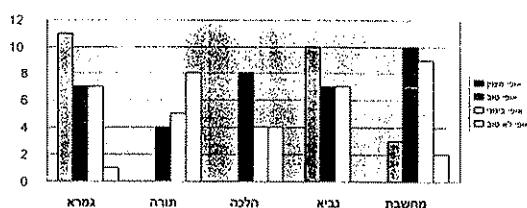
ממצאים מסקר אשר נערך בקרב הבוגרים

מצאנו לנכון להביא כאן ניתוח קצר של חלק מן הממצאים של סקר אשר נערך לפני מספר חודשים בקרב בוגרי הישיבה דאשתקד. הסקר נערך בקרב בוגרי מחזור ט"ו - שנת תשס"א, ונטלו בו חלק 28 בוגרים, מתוך 56. נראה

שאף שאין זה מדגם מלכתחילה, הרי שהתלמידים אשר בחרו לענות לסקר מייצגים רבדים שונים במחזור, ואינם בעלי מאפיינים זהים העלולים להטות את התמונה לכיוון זה או אחר. בחרנו להציג כאן חלק מן הממצאים הנוגעים למקצועות הקודש.

אופי השיעור

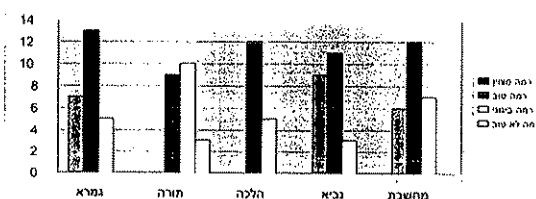
התלמידים נתבקשו לחוות דעתם לגבי אופיים של השיעורים במקצועות השונים מבחינת משמעות ועומק.

ניתוח הממצאים מצביע על ראיית שיעורי הגמרא כשיעורים טובים ואף מצויינים, הן לכשעצמם והן בהשוואה לממצאי מקצועות אחרים. השיעורים הוגדרו כבעלי אופי מצויין, על ידי למעלה משליש מהתלמידים. שני שלישים מהתלמידים סבורים, ששיעורי הגמרא טובים או מצויינים. רק תלמיד אחד סבור היה, ששיעורי הגמרא אינם טובים.

רמת השיעורים

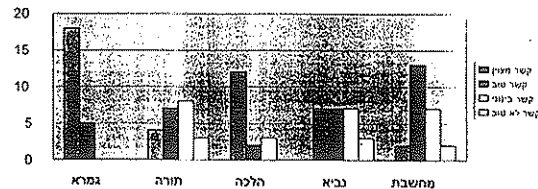
התלמידים נתבקשו לחוות דעתם על רמת השיעור ביחס לידיעותיהם הקודמות, על מידת האתגר המחשבתי שהווה עבורם, ועל העניין אשר גילו כלפיו.

רמת השיעורים בגמרא ובנביא נתפסת כגבוהה ביותר. מסתבר, שיש לשים לב לבעייתיות שבהוראת ההלכה והחומש. עוד עולה, שלהוציא הוראת החומש, אין תלמידים הרואים את רמת לימודי הקודש כבלתי מספקת. אף כאן יש להדגיש, כי למעלה ממחצית התלמידים סבורים, שרמת ההוראה בגמרא ובנביא הינה טובה או מצויינת.

הקשר עם המורים

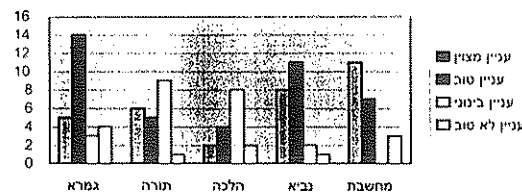
דמותו של המורה מהווה מרכיב משמעותי ביחסו של התלמיד לתחום הנלמד. סוגיה זו נבחנה אף היא, בבקשתנו לציין את מידת הקשר עם המורה.

עוצמת הקשר עם ר"מ הכיתה מקבלת אישוש משמעותי ביותר, במוצאו שכשני שלישים מהתלמידים רואים את הקשר עמו כמצוין. נראה, שיש הלימה בין קשר עמוק ומשמעותי זה לבין הממצאים המביאים לידי ביטוי את היחס למקצוע.

רמת העניין במקצוע

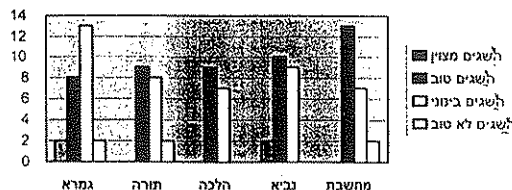
בשאלה זו התבקש התלמיד לדרג את מידת העניין אשר גילה במקצוע הנלמד.

ממצא מפתיע הוא רמת העניין הגבוהה אותה מגלים התלמידים בלימודי הגמרא, מחשבת ישראל ונביא. למרות התחושות, מגלים למעלה משני שלישים מהתלמידים רמת עניין טובה ואף מצויינת בלימודי הגמרא - רמת העניין הגבוהה ביותר בקרב כל המקצועות הנלמדים בכיתת האם בשיבה.

תפיסת התלמיד את הישגיו

בשאלה זו ביקשנו לבחון הגדרת התלמיד את הישגיו ביחס לציפיותיו.

נראה, שניכרת אכזבה מההישגים הלימודיים במקצועות הקודש, כולם. עובדה זו מצביעה ומלמדת על עבודה רבה שעדיין יש בפנינו, אך גם על ציפיות גבוהות, המותירות תחושה של סיפוק בדבר חדוות הלימוד והדעת בקרב תלמידינו.